



LIBERALIZAM U SLOVENIJI

Igor LUKŠIČ, Jernej PIKALO
Fakultet društvenih znanosti, Ljubljana

UDK: 329.12(497.4)
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 8. 2. 2001.

Poslije uvjerljive pobjede Liberalne demokracije Slovenije na izborima 2000. autori se pitaju je li ta pobjeda bilo kako povezana s tradicijom liberalnih politika. Kao početak liberalnih tradicija u Sloveniji oni navode protestantski pokret. Zbog nedostatka jake urbane populacije, društvene prilike su u tom vremenu za klasične liberalne ideje bile vrlo nepovoljne. U Sloveniji su liberalne tradicije uvijek bile daleko od klasičnih koncepata liberalizma. Sloboda se većinom vezivala uz narodno tijelo, a ne uz pojedinca. Liberalizam se zato bavio problemom slobode naroda i izgradnjom naroda i nacije, a ne problemom osobne slobode. Na razini teorije liberalna tradicija nema niti jednoga poznatijeg teoretičara ni knjige. Slovenski liberalizam teško je čistio svoj identitet, tako da je pod pritiskom političkoga katolicizma, socijalizma i borbe za izgradnju nacije u dnevno-političkoj praksi završio u narodnom liberalizmu, izuzevši razdoblje prve Jugoslavije, paktirajući uvijek s trenutačno dominantnijim snagama. Autori zaključuju da liberalizam u Sloveniji sve do početka devedesetih godina XX. stoljeća nikada nije bio hegemonijska doktrina ili ideologija, najprije zbog dominacije korporativizma na čelu s Katoličkom crkvom, a kasnije socijalističkog pokreta u razdoblju od 1945. do 1990. Unatoč tome, igrao je važnu ulogu u slovenskoj politici, posebno u drugoj polovici XIX. stoljeća i u procesu demokratizacije u socijalizmu u šezdesetim i osamdesetim godinama.

✉ Igor Lukšič, Fakulteta za društvene vede, Univerza
v Ljubljani, Kardeljeva pl. 5, 1000 Ljubljana, Slovenija.
E-mail: igor.luksic@uni-lj.si

Rezultat slovenskih liberalnih demokrata na izborima 2000. godine bio je povijesni. Liberalni demokrati Slovenije osvojili su 36,28 posto glasova. Taj, nesumnjivo važan politički čimbenik je dovoljan razlog da se mi, politolozi, upitamo je li pobjeda LDS-a, na bilo koji način, povezana s tradicijom liberalizma u

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

Sloveniji. Pomoću odgovora na to pitanje bit će u budućnosti zanimljivo analizirati uspon ili pad liberalizma ili njegovu moguću transformaciju u apologiju vladanja stranke koja ga je izabrala za vodeću ideologiju.

Doktrina liberalizma utemeljena je na ideji slobode. U širem smislu njemu pribrajamo sve u slobodu usmjerene ideje i pokrete. S takvom oznakom liberalne doktrine moguće je operirati, prije svega pri liberalnom probijanju spona feudalizma i monarhije te Katoličke crkve. Tada je oblikovan temeljni rječnik i pojmovni aparat te doktrine iz koje se još i danas, bez obzira na brojne pokušaje,¹ nije uspio iskupati. Od trenutka kad je s Američkom i Francuskom revolucijom stupio na put vladajuće doktrine, doživio je nekoliko kriza, ali ipak je uvijek iznova uspio uspostaviti dominantnu poziciju. Najopasnija kriza zahvatila ga je izbijanjem Prvoga svjetskog rata nakon čega se doktrinarno izrodio u socijalizam, fašizam, nacizam i korporativizam. Tek s M. Thatcher i Reaganom, osamdesetih godina, možemo ponovno vidjeti liberalizam u pobjedničkom pohodu, sa sjajem devetnaestoga stoljeća. Najpoznatiji i najutjecajniji liberali, posljednjih trideset godina, su Milton Friedman, Friederich Hayek i Ralph Dahrendorf.

Slovenski narod, koji nije razvio snažne gradove niti dizao veće pobune protiv plemstva, nije ni u dubinu ni u širinu razvijao misaoni svijet za takve pobune. Pa ipak, i u Sloveniji bilježimo neke liberalne tradicije koje su suoblikovale politiku te pridonijele razvoju slovenske nacije i, najzad, ustanovile liberalnodemokratsku državu.

PRVI KORACI LIBERALIZACIJE

U Sloveniji je kolijevka liberalizma, kao i drugdje u srednjoj i sjevernoj Europi,² reformacija – prvi veliki moderni oslobodilački pokret na pragu moderne. Sa zahtjevom za neposrednim kontaktom vjernika s Božjom riječju, podignula je jezik i misaoni svijet pojedinca u obredni jezik. Prirodni³ pojedinac dobio je ulaznicu za sudjelovanje na javnoj sceni. Vjerovanje je dopunilo racionalno razmišljanje: neka svatko sam u svojem miru čita Bibliju i neka se kao pojedinac upusti u komunikaciju s onim svijetom. Reformacija nastupa s uvjerenjem da je svatko sam kompetentan da se na toj osnovi odluči za pripadnost određenoj crkvi. Tako je reformacija slobodnim izborom vjere ostvarila slobodu mišljenja. Oslobađanje pojedinca događalo se istodobno s oblikovanjem prvih nacionalnih zamaha slovenstva: prva knjiga, gramatika, literatura, prijevodi i standardizacija jezika te prve narodne škole i, ne na kraju, oblikovanje nastajuće narodne zajednice.

Vrijeme reformacije bilo je vrijeme kulturnoga, nacionalnog, političkog i gospodarskog preporoda Slovenaca. Seljačke

bune postale su zvijezde vodilje za sve druge pobune protiv iskorištavanja, podređivanja i okupacije zemlje. Opravdano možemo ustvrditi da je reformacija, pogotovo s nastojanjima skupina oko Primoža Trubara, posijala jaku klicu liberalizma u Sloveniji.⁴

Međutim, tom preporodu slijedila je kruta reakcija vladajuće politike na čelu s Katoličkom crkvom. Crkva nije samo proganjala i eliminirala sve reformatore, nego je iskorijenila i sve nekatoličke udruge i pokrete. Zapalila je gotovo sve reformatorske knjige. Svi koji nisu bili spremni prihvatiti katoličanstvo bili su protjerani. Učinak protureformacije duboko se i snažno urezao u tijelo nastajućega naroda: veliki broj intelektualaca i plemstva morao je u izgnanstvo. Razdoblje oslobođanja bilo je stoljećima zaustavljeno, liberalizacija je za dosta vremena bila potisnuta u zaborav.

Kad je reformacija bila u potpunosti uništena, Katolička crkva je od 1650. do 1700. godine organizirala lov na vještice⁵ kako bi time ojačala proces katolizacije u Sloveniji. U to je vrijeme velik broj ljudi spaljen na lomači ili usmrćen na neki drugi način.

Istodobno se u tadašnjoj Europi oblikovala tolerancija kao koncept preživljavanja i suživota vjerskih razlika, ali ne i ateizma.⁶ Ideja tolerancije konstitutivna je za nastajanje moderne, laičke države koja zahtijeva od svih stanovnika na određenom području da se pokoravaju zakonu i svjetovnoj vlasti bez obzira na vjersku pripadnost, crkvi oduzima pravo na mišljenje u politiku i pravo naoružavanja i huškanja protiv drugih crkava i religija. Izostanak toga iskustva i na njemu utemeljene regulacije slobode izbora pojedinca slovenski je narod u kasnijoj povijesti više puta platio krvlju.⁷

Odnos političkih snaga u Sloveniji poslije obračuna s reformacijom dugo je bio monolitan. Slovenski narod nikada nije imao vlastitu aristokraciju (onih nekoliko aristokrata bilo je protjerano u vrijeme protureformacije), njegova buržoazija bila je slaba i mlitava. Sloja koji bi predstavljao zajedničku volju i interes države nije bilo. Pripadnici maloga naroda bili su podanici države samo u ulozi poreznih obveznika ili vojnika. Država je bila od Slovenaca veoma udaljena, još više od njihovih srca. Prostor okupljanja i zajedničkih stvari postala je stoga Katolička crkva. Dugo, od početka XVII. stoljeća do kraja XIX. stoljeća, Katolička crkva bila je za njih jedina javna institucija i taj je položaj branila svim mogućim sredstvima. Slovenskom narodu dugo je bio namijenjen položaj naroda seljaka⁸ i katolika. U slovenskoj zajednici postojala je samo svijest o pravim, nepatvorenim ljudima, s pravim stvarnim interesima i obvezama prema zajednici. Bez države i tržišnoga sustava te s potpunom prevlašću Katoličke crkve nije bilo moguće uspostaviti apstraktni prostor moderne (liberalne) politike s apstraktnim građanstvom te liberalnom jednakošću i osobnom slobodom.

Društvena osnova za liberalne ideje u Sloveniji bila je veoma uska i slaba. Unatoč tome, stanovnici slovenskih pokrajina bili su u kontaktu s liberalizmom sve od kraja XVIII. stoljeća do početka XIX. stoljeća, u vrijeme Ilirskih provincija (1809.-1813.).⁹ Pod Napoleonom Slovenci su bili prvi put u svojoj modernoj povijesti ujedinjeni pod jedinstvenom upravom. Poslije toga razdoblja još su se jednom podijelili na šest provincija. Liberalne ideje širile su se časopisima iz Beča, Graza i Trsta.¹⁰ Poslije pobjede reacionara 1848. godine, te ideje više se nisu pojavljivale do početka šezdesetih godina XIX. stoljeća. Uvođenjem slobode obrtništva u prosincu 1859. godine okončan je sustav dodjeljivanja povlastica i tvorničkih dozvola, naslijeđen još iz vremena cehova, pa je počeo procvat industrije i obrtništva.¹¹ Počelo je razdoblje gospodarskoga liberalizma koje je ubrzalo rastakanje misaone i socijalne strukture u Sloveniji.

ZLATNO DOBA SLOVENSKOGA LIBERALIZMA

Uvođenjem dualizma, tj.uspostavljanjem Austro-Ugarske Monarhije 1867. godine, stvorene su povoljnije¹² okolnosti za razvoj liberalnih ideja. Parlament je donio nekoliko liberalnih zakona: o udruživanju, o demonstracijama, o vjerskim odnosima, o odnosima škole i Crkve te o reformaciji konkordata. Zbog takvih liberalnih ideja Katolička crkva se osjećala snažno napadnutom. Ispražnjen prostor omogućio je procvat liberalizma.¹³ Klince slovenskoga liberalizma pokrenute su pod utjecajem povoljne klime u Beču. To je bilo razdoblje gotovo potpune "obrtničke slobode" koja je trajala do 1883. godine. Kresal (1998., 22) piše da se u tom razdoblju snažno razvila tvornička proizvodnja. Rad sa strojevima zamijenio je ručni rad, parni pogon zamijenio je ručni i vodeni. Pokazale su se sve dobre i slabe strane liberalizma. Tvornička konkurencija uništavala je obrtništvo, broj radništva se stalno povećavao i sve se očitije pokazivalo njegovo iskorištavanje.

S obzirom na vladajuću percepciju, polarizacija na klerikalce¹⁴ i liberale bila je glavna karakteristika slovenske političke povijesti druge polovice XIX. stoljeća i prve polovice XX. stoljeća. Klerikalna strana uvijek je bila snažnija i zbog toga dominantna. Izraz liberalizam upotrebljavan je u pejorativnom značenju. Zapravo, sami liberali često su se stidjeli imena "liberal".¹⁵ Gledajući u cjelini, oni nisu bili predstavnici liberalnih ideja, nego su bili, prije svega, predstavnici slovenske buržoazije kao društvenoga sloja. Za svoje samopredstavljanje, umjesto liberala radije su upotrebljavali nazive "naprednjaci" i "narodno-napredna stranka" (Melik, 1982., 19).

Slovenski političari bili su, prema češkom modelu, podijeljeni na staroslovence i mladoslovence. Mladoslovenci, liberalno usmjereni intelektualci, 1868. godine ustanovili su čas-

pis *Slovenski narod*. Klerikalcima se nisu suprotstavljali, nego su se zauzimali za kompromis s njima. Na izborima su bili prisiljeni preuzeti neke klerikalne slogane zbog snažnoga političkog utjecaja crkve i katolicizma na birače. Staroslovenci su se zauzimali za jačanje katolicizma i utjecaja crkve u javnom životu. Mladoslavenci su zastupali program *Zedinjene Slovenije* (Ujedinjene Slovenije) te oštro nastupali prema klerikalcima i Nijemcima. Na izborima 1873. godine bilo je izabrano osam slovenskih zastupnika: četiri liberala, tri klerikalca i jedan provladin zastupnik. Liberali nisu dobili nijednoga zastupnika u gradovima (Gestrin i Melik, 1979., 504).

Časopis *Slovenski narod* značio je za slovenski liberalizam čvršću hegemonijsku osnovu. Bio je središte slovenskoga intelektualnog života, a u njemu su objavljivali najpoznatiji slovenski pisci, pjesnici i političari (Lončar, 1921., 17). Godine 1873. postao je prvim slovenskim dnevnikom. U to je vrijeme slovenski liberalizam dostignuo vlastiti vrhunac: organiziran je tabor-ski pokret koji je bio nacionalistički pokret s programom temeljenim na ujedinjenoj Sloveniji i demokratskoj savjesti. Za nekoliko godina liberalni tabor uspostavio je hegemonijsku poziciju u politici. Kasnije, od 1876. do 1890. liberalni pokret bio je doduše snažan, ali ipak je morao dijeliti vodeću ulogu s klerikalcima (Melik, 1982., 21). Liberali su sami za sebe tvrdili da su konzervativni. Tako je Ivan Tavčar u *Slovenskem narodu* 3. svibnja 1890. zapisao: 'Mi smo svi uistinu konzervativni, ali postoje ljudi koji bez "klerikalaca" i "liberala" ne mogu živjeti' (prema Zver, 1999., 105).

Soča je bio drugi časopis mladoslovenaca, utemeljen 1871. godine. Kao protutežu, staroslovenci su 1873. godine utemeljili časopis *Slovenec* (Slovenac) koji je zagovarao katoličke vrijednosti i politiku. Glavni vođa slovenskih katolika krajem dvadesetih godina, Anton Mahnič, izdavao je časopis *Rimski katolik* (1888.-1896.) u kojem je kritizirao službenu politiku slovenskih političara nazvavši je "katoličkim liberalizmom" (Lončar, 1921., 26).

Svećenici i laici borili su se na istoj strani kad je bila riječ o pitanjima slovenskoga jezika kao školskoga jezika i kao jezika jednakopravnog njemačkom jeziku u javnom životu i upravi. Liberali su 'od te sloge očekivali spas za slovenski narod, zbog toga su s velikom samozatajnošću žrtvovali svoja uvjerenja' (Furlani, 1912., 75). Furlani (1912., 76) je rezultat takve politike komentirao: 'Neuspjeh rađa neuspjeh, poraz poraz'. Umjesto o gospodarskoj koristi i pravima naroda na izbornim mitinzima i saborima govori se o "pozitivnom kršćanstvu", kao da bi parlament ili zemaljski sabor imao jedinu i isključivu namjeru baviti se bogoslovnim pitanjima i braniti snagu i vlast katoličkoga svećenstva. U propovjedaonicama i ispovjedaonicama, gdje bi se moralo govoriti o vjeri, drže se politički govori i provodi politička inkvizicija (Furlani, 1912., 76).

Neki ocjenjuju da se 'slovenski liberalizam pokazao besprincipijelnim, oportunističkim i strašljivim' (Gestrin i Melik, 1979., 504). Uistinu, bio je preslab i bez prave društvene baze.¹⁶ Borba za sjedinjenu Sloveniju predstavljala je glavni cilj slovenskih liberala i zato su oni bili prisiljeni surađivati i s doktrinarnim neprijateljem. To razdoblje ostat će zapisano kao doba sloge i kriptoliberalizma.¹⁷

U to je vrijeme slabo svjetlo na liberalizam bacala činjenica da su i Nijemci bili za njega. Vrlo je teško bilo istodobno biti Slovenac i liberal, jer se glavna razlika utvrđivala na crti slovenstvo-germanstvo. Hegemonija Katoličke crkve u slovenskom narodu i nadalje je bila veoma snažna. Liberalni tabor surađivao je s njemačkim konzervativcima, jer su tadašnji liberali vjerovali da će konzervativci zaštititi tek rađajuću slovensku buržoaziju. Glavni protagonist takve politike bio je zastupnik liberala Fran Šuklje koji je dobio nadimak "fanatični oportunist". U osamdesetim godinama XIX. stoljeća liberale su, zbog umjerene politike glede nacionalnoga pitanja, zvali i "elastični".¹⁸ Kao oporba takvoj politici i takvim političarima pojavilo se mlado krilo mladih liberala pod vodstvom Ivana Tavčara¹⁹ i Ivana Hribara. Unutarnje borbe su se umirile kad god je postojala opasnost da će biti izabran neslovenski zastupnik.

Pogotovo s Ivanom Hribarom liberalizam se zauzima za jačanje slovenskoga kapitala, slovenske trgovine, banaka i štedionica. Hribar je zastupao ideju o uvođenju općega prava glasa čemu se većina u liberalnom taboru suprotstavljala. Opće pravo glasa, koje je išlo u korist socijaldemokrata i katolika, a nikako liberala, bilo je, unatoč tome, uvedeno 1907. godine.

Takozvani prikrivajući liberalizam udarao je i po 'opasnom naslijeđu židovsko-liberalnoga gospodarstva' (Hribar, prema Perovšek, 1997., 11) i odbijao 'prevaranstvo židovskog lažiliberalizma' (Hribar, prema Perovšek, 1997., 15). Uvažavajući kršćanstvo kao jednu od temeljnih odrednica slovenskoga čovjeka, istodobno su iz dubine duše osuđivali 'zlouporabu Najsvetijeg i crkve za političku agitaciju' (Hribar, prema Perovšek, 1997., 15). Borba za slobodu misli liberala čitavo je vrijeme bila i borba protiv crkvene vlasti.

U Pragu je krajem XIX. stoljeća utemeljena organizacija i revija slovenskih intelektualaca *Svobodna misel* (Slobodna misao) čiji su ciljevi bili borba protiv klerikalizma, protiv hijerarhije svih konfesija, 'jer sve su to prepreke u kulturnom razvoju i zatirači napretka dobrobiti ljudi' (Melik, 1982., 19). Njihov slogan bio je "Iz Rima – iz Crkve" (Melik, 1982., 19). Takva vrsta radikalne slobode misli u Sloveniji bila je rijetka i ograničena na malo ljudi.

Krilo mladih liberalnih studenata bilo je vrlo radikalno u Beču, Grazu i Pragu. Zahtijevali su odlučniju narodnu politiku pod sloganom "Iz naroda za narod". Ali kad su se vratili u Sloveniju, stopili su se s većinom u liberalnom bloku.

Na izborima 1895. godine liberali su pobijedili u gradovima, međutim, na selima su bili potpuno poraženi i nisu dobili ni jednog zastupnika. Pritisci za uklanjanjem pridjeva "liberalan" (pogotovo na selu) u tom vremenu dodatno rastu, jer je taj naziv simbolizirao protukršćanstvo, protukatoličanstvo, protuvjerstvo i stoga nenarodno držanje. Liberalni tabor je zbog toga bio prisiljen djelovati u dva krila: urbanom i ruralnom.

U devedesetim godinama XIX. stoljeća postupno se šire biračka prava, demokracija je postala političko pitanje. Na scenu stupa socijalna demokracija i kršćanski socijalizam. Savezništvo između liberala i klerikalaca u tom vremenu u Sloveniji je bilo otkazano. Oba su tabora utemeljila svoje časopise, katolički *Domoljub* i liberalni *Rodoljub*. Godine 1892. utemeljeno je *Katoliško politično združenje* (Katolička politička udruga) (1905. godine se preimenovala u *Slovensku ljudsko stranku* – SLS (Slovensku narodnu stranku)). Liberali su 1894. godine sebi dali ime *Narodna stranka*, kasnije su je preimenovali u *Narodno napredno stranko* (Narodnu naprednu stranku). Društvena baza Narodne napredne stranke bila je liberalna buržoazija, liberalna inteligencija, učitelji, a na selima i zemljoposjednici. Glavni cilj stranke bila je narodna autonomija, a podržavali su i katolički kulturni program.

Godine 1906. utemeljena je Narodna stranka za pokrajinu Štajersku. Furlani (1912., 77) piše, da je program stranke bio 'napredan, ali ne radikalni i pod svaku cijenu napredan, kakav bi možda bio program njemačkih ili francuskih radikala, nego napredan u smislu štajerskih Slovenaca'. Naprednost je, prema njegovu mišljenju, vrlo relativna stvar. Za slovenske liberalne je naprednost sve što motivira pojedinca i cjelokupnost ka većoj radišnosti i ustrajnosti, što multiplicira njegovu izdašnost i uspješnost u radu, sve što diže na viši moralni stupanj, što blaži njegovu dušu, jača njegovu volju, čeliči njegov značaj, ukratko – napredno je sve što od pojedinca čini boljeg čovjeka, brižnijega oca, vjernijega muža, ljubaznijega brata, vjernijega prijatelja, ljubaznijega susjeda, svjesnijega i požrtvornijega domoljuba i uglednijega državljanina (Furlani, 1912., 77).

Ivan Hribar, jedan od vodećih liberala, u svojim sjećanjima (1932., 219) piše da su političke borbe između liberala i klerikalaca često bile besmislene. Hribar misli da je borbu izazvala austrijska vlada kako bi oslabila jedinstven nastup slovenske politike. U stranačkoj politici prevladavalo je oduševljenje za narodnu stvar na jednoj strani i ljubomora između vođa na drugoj. Krek i Šušteršič, vođe klerikalaca, su, na primjer, naglašavali slogan "Bolje njemački nego slovenski liberal" (Hribar, 1932., 26).

Liberalni tabor djelovao je protiv novog radničkog pokreta i profesionalnih udruga, tj. sindikata. To je bio najvažniji ra-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

zlog za paktiranje s katoličkom strankom te s njemačkim političkim strankama. Socijaldemokrat Ivan Cankar zapisao je: 'Slobodnomisleće stranke, koja bi se oslanjala na stvarne potrebe naroda u Sloveniji, nema... Liberalna stranka je opasnija za pravu slobodu više od vojske kaplara-agitatora...živi od lažno-idealnih fraza i podlih djela, a njezina vrlina je tama, kako bi rekao Levstik' (Gestrin i Melik, 1979., 569).

Liberalna stranka podržavala je autonomiju Slovenaca pod austrijskom krunom slično kao klerikalci. Liberali su, unatoč tome, vidjeli dobrobit za slovenski kapital u povezivanju slovenske zemlje sa Srbima i Hrvatima. Neki od njih (Hribar) koji su bili panslavenski usmjereni uglavnom su – nasuprot glavnom toku – snažno podupirali novu državu Srba, Hrvata i Slovenaca.

Među liberalnim tradicijama treba navesti masarikovstvo i njihovu reviju *Naši zapiski* (Naši zapisi) (Godina Gantar, 1987.). Njihovi glavni ciljevi bili su borba protiv klerikalizma i marksizma, zauzimali su se za demokraciju, kulturni razvoj te za bolji društveni i ekonomski položaj ljudi. Masarikovci nisu bili klasični liberali, budući su u mnogo čemu bili vrlo blizu socijaldemokraciji. Njihov utjecaj preživio je u Sokolu.

SLOVENSKI LIBERALIZAM U PRVOJ JUGOSLAVIJI

Latinka Perović (2000., 97) uvjeren je da je Jugoslavija bila liberalna ideja, pa stoga nije imala snage da se kao takva i realizira. Godine 1919. utemeljena je liberalna Jugoslavenska demokratska stranka (JDS) kojoj su se pridružili i slovenski liberali. Strankina društvena baza u Sloveniji bili su mladi i svjetovna (profana) inteligencija. Njezin program bio je utemeljen na ideji slobodne misli, jednakopravnosti stajališta i društvenih razreda, osobnoj slobodi i gospodarstvu te odvajanju crkve od države. Novi elementi bili su jednakopravnost žena i elementi socijalne politike. Stranka je naglašavala jugoslavensko jedinstvo na kulturnoj razini i centralističko uređenje države. Podržavala je unitarnu državu i suprotstavljala se federalizmu. Suprotstavljala se pravu na samoodlučivanje, tvrdeći da je to pravo konzumirano pri udruživanju. Predlagala je dvodomnost: u drugom domu parlamenta sjedili bi predstavnici gospodarstva. Najradikalniji zahtjev bio je zahtjev za agrarnom reformom. Liberali su pokušali u Sloveniji ograničiti utjecaj katoličkoga tabora uvođenjem jedinstvenoga programa u škole za cijelu državu. Naglašavali su značenje 'razvoja industrije i tome naklonjenoga zakonodavstva, a omiljena tema im je bila nastojanje zaštite državnih službenika i namještenika' (Prunk, 1982., 1229).

Od 38 mogućih slovenskih zastupnika JDS je dobila samo tri, no pobijedila je na državnoj razini s 92 zastupnika (naj-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

jača u Sloveniji postala je klerikalna stranka sa 14 zastupnika). Većina članova podržavala je program JDS do kraja prve Jugoslavije, jer su vjerovali da u Sloveniji mogu biti snažni samo uz snažnu središnju vladu u Beogradu. Srž narodnoga programa, koji su posebno naglašavali u tridesetim godinama, bila je ideologija jugoslavenskoga nacionalizma nasuprot nacionalizmima pojedinih naroda u Jugoslaviji. Kad bi Slovenija bila autonomna, klerikalci bi imali apsolutnu većinu. To je bio razlog što su liberali bili protiv autonomije Slovenije. Naglašavali su projugoslavensku i protuaustrijsku usmjerenost koju su pripisivali narodnoj stranci. Samo rijetki među njima bili su protiv centralizma i unitarizma te su se, unatoč tome, pokoravali stranačkoj većini. Rascjepom JDS-a 1924. godine slovenski liberali pridružili su se Pribičevićevoj Samostalnoj demokratskoj stranci koja je na izborima 1927. godine dobila 58 posto svih liberalnih glasova, što je još uvijek bila samo petina u usporedbi s konzervativnom katoličkom Slovenskom narodnom strankom (Prunk, 1997., 70). Uvođenjem diktature 1929. godine stranka je raspuštena, 1933. godine slovenski liberali zajedno s dijelom seljaka pristupili su režimskoj Jugoslavenskoj nacionalnoj stranci koja je postojala sve do kraja prve Jugoslavije i u ilegali pod okupacijom (Prunk, 1997., 70).

Blizu liberalizma bila je i *Samostojna kmečka stranka* (Samostalna seljačka stranka) koju su 'klerikalci činjenično i opravdano smatrali liberalnom ekspoziturom na selu' (Prunk, 1982., 119). Kako bi naglasili svoju nacionalnu usmjerenost, 1925. godine preimenovali su se u *Slovensko kmetsko stranko* (Slovensku seljačku stranku).

Treća stranka, koja je pripadala liberalnom bloku bila je *Narodna socialistična stranka* (Narodna socijalistička stranka) koja je u prvoj polovici dvadesetih godina bila najoštriji kritičar unitarizma JDS.

U prvoj Jugoslaviji političkom je sferom manje-više vladala katolička Slovenska narodna stranka. Socijalistički pokret bio je pod velikim pritiskom, njegov najradikalniji dio, Komunistička partija, bio je 1921. godine zabranjen. Liberali su podržavali Beograd, zato su bili slabi u Sloveniji, unatoč činjenici da su dugo bili druga najjača stranka. Neki liberalni političari surađivali su u najunitarističnijoj jugoslavenskoj vladi (1918.-1921., 1924.), a pogotovo poslije 1929. godine kada je nastupila kraljeva diktatura. Prunk (1982., 124) piše da su slovenski liberali podržavali unitarni režim i oktroirani ustav do te mjere da su punktacije klerikalaca proglasili separatističkim. Postavili su program Nove jugoslavenske nacionalne stranke koja je tvrdila da Slovenci, Hrvati i Srbi tvore jedinstven jugoslavenski narod. Istodobno su se zauzimali za državnu zaštitu minimuma seljačkoga zemljišta i podržavali zadrugarstvo.

Gospodarske korporacije i sindikati mogli su se osnivati pod uvjetom da ih država usmjerava u konstruktivni socijalni mir.

Unitarizam je bio glavni razlog za odcjepljenje više nacionalistički usmjerenih krila i skupina. Prunk (1982., 125-127) piše da je tih skupina bilo više, a među najvažnije uvrštava:

1. Narodnu demokratsku skupinu oko lista *Slovenija*;

2. Skupinu kulturnih radnika koja je istupila iz *Ljubljanskega zvoana* i utemeljila *Suvremenost* čime je 3. Liberalna stranka izgubila intelektualni potencijal i zbog čega se otada guši u pragmatizmu;

3. Slovenske mačekovce koji su pokušali u Sloveniji oblikovati Mačeku sličan seljačko-demokratski, protuklerikalni autonomistički program;

4. Savez društava seljačkih mladića i djevojaka;

5. Sokolski pokret, koji je bio športski i politički pokret na liberalnoj razini, jer je nastupao protiv klerikalizma. Sokoli su naglašavali slobodnu aktivnost kao osnovu za pravilnu izobrazbu mladih, slobodu inicijative i liberalnu organizaciju. Naglašavali su i narodnu svijest i naprednost. Posebno valja naglasiti vrlo utjecajnoga Josipa Vidmara koji se osjećao pripadnikom liberalnoga kruga, iako mu je oštro zamjerao neosjetljivost za nacionalno pitanje. Lojze Ude tada se zauzimao za duhovni liberalizam koji je za njega značio uklanjanje tiranije i ugnjetavanja, a suprotstavljao se liberalizmu u gospodarstvu koji je, po njegovu mišljenju, socijalno štetan (Zver, 1999., 109).

Liberalna mladež je 1935. godine utemeljila novu reviju pod nazivom *Naša misao* čija je glavna tema bila naglašavanje "jugoslavenskog naroda" i suprotstavljanje nacionalnoj autonomiji Slovenije. U svim redovima liberalnih studenata došlo je do osude unitarizma i šestosiječanjske diktature, osude liberalne stranke i do utemeljenja samostalnih klubova.

Raspad središnje liberalne stranke posebno je ubrzan poslije gubitka vlasti. Stranku je napustio i velik broj glasača koji su je podržavali dok je bila na vlasti. Zwitter (1935., 304) je kao liberal i povjesničar tada zapisao: 'Slovenski liberalizam ne završava danas u olujama i prevratima kao nositelj velikih misaonih etičkih vrijednosti, nego se, nacionalno i socijalno iskorišten, raspada u ispraznosti duha i ciničnoj borbi za vlastitu korist'.

Liberalni unitarizam nije priznavao slovensku narodnu volju za nacionalnom emancipacijom, za narodnim, kulturnim, državnopravnim i političkim samoostvarenjem. Slovencima je to bilo strano tijelo koje s njihovim temeljnim nacionalnim interesima nije imalo ništa zajedničko (Perovšek, 1996., 276). Pod tim dojmom nastao je i članak Frana Zwittera (1939., 412) u kojem tvrdi da su mali narodi u XIX. stoljeću bili pastorki liberalizma. Uvjeren je bio da 'budućnost slovenskoga naroda ni-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

je vezana uz budućnost europskoga liberalizma' (Zwitter, 1939., 412).

Prije početka Drugoga svjetskog rata u Sloveniji se liberalni tabor raspao na više dijelova, zbog sljedećih dvojba: demokracija ili fašizam, parlamentarizam ili diktatorstvo, komunizam i radnički pokret ili progon, nacionalno pitanje i federalizam (Melik, 1982., 23).

LIBERALIZAM U VRIJEME SOCIJALIZMA

Tijekom Drugoga svjetskog rata liberalizam je kao autonomna formacija u Sloveniji praktično izumro. Najvažniji dio liberalnih stranaka početkom rata uključio se u Slovenski savez, a dio se približio Oslobođilačkoj fronti (OF). Do konačnoga prijeloma došlo je poslije prekida kontakata između partizana i Mihajlovića,²⁰ kada se dio liberala odlučio za partizane, a dio koji je bio protukomunistički usmjeren stupio je na stranu okupatora ili je sačuvao neutralnost čekajući na rješenje sa Zapada. Liberali koji su ušli u OF postali su članovi Komunističke partije (KP) ili su bili potisnuti na marginu. U KP liberali su imali vidan utjecaj zbog čega je CK KPJ često kritizirao slovensko vodstvo da 'se guši u malograđanstvu i legalizmu' (Nečak, 1992., 167). Do konačnoga rješenja liberalnoga pitanja došlo je 1947. godine s Nagodetovim procesom na kojem je skupina liberala (koja je bila protiv vodeće uloge KP u Oslobođilačkoj fronti i zbog toga je djelovala izvan OF) osuđena za zločin protiv čovječnosti.

U poslijeratnoj slovenskoj povijesti liberalizam označava razdoblje sredine šezdesetih i sredine sedamdesetih godina. Liberalne ideje su se razvijale u kulturnim krugovima organiziranim oko pojedinih revija. U šezdesetim godinama najutjecajnija je bila revija *Perspektive* koja je smatrana oporbom.²¹ U to su se vrijeme unutar političke platforme Saveza Komunista dogodile važne strukturalne promjene. Centralistička velikosrpska frakcija bila je poražena, a reformističko usmjerena frakcija započela je s ambicioznim procesom demokratizacije: liberalizacija gospodarstva, decentralizacija, proces nadgradnje konfederalnih odnosa između republika u Jugoslaviji, pluralizam u krovnoj organizaciji Socijalističkoga saveza radnog naroda (SSRN) i Saveza komunista (SK), delegatski sustav itd. Glavni politički *credo* slovenskoga liberalizma bio je stajalište da unutarnja kritika može promijeniti strukturu sustava. Najradikalniji zahtjev predviđao je reorganizaciju SSRN na osnovi načela koja su vladala u Oslobođilačkoj fronti i mogućnosti uključivanja različitih frakcija koje bi pripremile nezavisne programe i imale pravo kritizirati službenu politiku. Temeljno načelo novoga federalnoga uređenja prema njihovom konceptu je nacionalna (republička) suverenost na osnovi koje bi se odredile nadležno-

sti federacije. Glede toga, nije bilo razlika između konzervativnih i liberalnih frakcija u Sloveniji. Glavne razlike su, prije svega, bile u taktici i metodama.

Središnja osoba slovenskoga liberalizma bio je Stane Kavčič, predsjednik slovenske vlade od 1967. do 1972. godine. Teoretska jezgra slovenskoga liberalizma bila je okupljena oko revije *Teorija in praksa*, a liberalne skupine postojale su i unutar vlade, skupštine, SK, posebice, u Ljubljani, na sveučilištu, u masovnim medijima i među ekonomistima koji su bili naklonjeni reformama.

Suprotnosti su bile prejake i međunarodni odnosi suviše nenaklonjeni²² da bi liberalizam u Sloveniji mogao izdržati. Unatoč njegovu političkom porazu i političkoj likvidaciji njegovih glavnih aktera, neke njegove ideje bile su uključene u ustav iz 1974. godine. Među njih ubrajamo konfederalni status republika i pokrajina, te decentralizaciju i veću autonomiju poduzeća. Uz to, liberalizam je pridonio 'jačanju slovenske (samo)svijesti i afirmaciji slovenske državnosti' (Repe, 1992., 261). Samoupravljanje i društveno vlasništvo te vrste liberalizam nikada nije stavljao pod upitnik, ali je svojim idejama i incijativama potkopavao njihovu legitimnost.

I osamdesetih je godina slovenska politika bila zaražena liberalizmom koji je predstavljao "naddeterminirajući čimbenik promjena" (Štrajn, 1995., 47) što znači da promjene u Socijalističkoj Republici Sloveniji treba shvatiti kao rezultat liberalnih vrijednosti (osobna sloboda, ljudska prava i javno djelovanje).

U Sloveniji se ne bi bio mogao uspostaviti politički sustav liberalne demokracije da već prije nije bilo liberalizacije socijalizma i razvoja demokratske tradicije. Štrajn (1995., 49) naglašava da je reformistička frakcija SK bila optužena za liberalizam, a studentski pokret u kasnim šezdesetim za anarholiberalizam. Liberalizam je tada bio ograničen na ideju slobodnoga tržišta, ekonomskoga pragmatizma i pluralizacije politike. Dalje tvrdi da taj pokret u Sloveniji dobiva na snazi od polovice šezdesetih godina. Krajem sedamdesetih godina neki njegovi elementi preživjeli su čak u ideologiji "pluralizma samoupravnih interesa" Edvarda Kardelja.²³

U vrijeme socijalizma bio je "spontani liberalizam" negativan refleks vladajuće ideologije, a s osamostaljivanjem bi se mogao sačuvati i ojačati samo kao "politički organiziran svjesni liberalizam" (Štrajn, 1995., 53).

SAMOSTALNA DRŽAVA – LIBERALNE STRANKE

U procesu demokratizacije krajem osamdesetih godina neki politički pokreti i organizacije htjeli su se pozicionirati na sve slobodnije mjesto pozicije centra s kojeg je silazio Savez komunista.²⁴ Taj je potez najprije povukao Savez socijalističke omladine Slovenije (ZSMS) koji se tada nalazio između Saveza

komunista i Demokratske opozicije Slovenije (DEMOS). Na početku nijedna stranka nije preuzela ime liberalna stranka, jer je liberalizam bio u Sloveniji nepopularan zbog nenačelnosti, centralizma u prvoj Jugoslaviji i propalih projekata u drugoj Jugoslaviji. Anketa slovenskoga javnog mnijenja pokazuje da je liberalizmu 1991. godine pripisivano vrlo negativno značenje (47,5 posto anketiranih). Godine 1998. tako ga je ocijenilo još samo 20,8 posto. Vrlo pozitivno i pozitivno značenje 1991. godine dalo mu je 5,7 posto anketiranih, a 1998. godine već 23,7 posto anketiranih (Toš, 1998., 16).

Vladajuća boja na prijelazu desetljeća bio je nacionalizam, glavno političko pitanje osamostaljivanje Slovenije. Kada su novonastali savezi izabrali različita imena, i omladinska organizacija je spoznala da sa starim imenom ne može u novonastali stranački prostor. Liberalizam je bilo jedino veliko doktrinarno ime koje još nije bilo zauzeto. Slovenska obrtnička stranka, osnovana 1989. godine, bez rasprave je preuzela to ime i registrirala se kao Liberalna stranka. U to se vrijeme o preuzimanju toga imena intenzivno raspravljalo u ZSMS. Zakasnili su i tako bili prisiljeni sebi dati neko drugo ime. Omladinska organizacija nije bila ni socijalistički ni nacionalistički usmjerena, pa je zbog toga preuzela još nezauzeto ime "liberalna". U isto je vrijeme Slovenska obrtnička stranka, koja je bila osnovana 1989. godine, pokušala spriječiti da omladinska organizacija koja je o svojem imenu javno raspravljala preuzme to ime, pa ga je, na kraju, omladinskoj organizaciji "ukrala". Slovenska obrtnička stranka registrirala se kao Liberalna stranka (LS), ZSMS je bila prisiljena naći neko novo rješenje, pa je tako postala Liberalno demokratska stranka (LDS).

Bez obzira na odabir imena, možemo tvrditi da je prva u nizu liberalnih stranaka na suvremenoj političkoj sceni bila *Slovenska demokratska zveza* (Slovenski demokratski savez – SDZ) koja se u uvodnom govoru predsjednika Izvršnog odbora Dimitrija Rupela opredijelila kao stranka "društvene sredine", "stranka poduzetnika, ipak (je) i stranka radnika i službenika". Pripadnici stranke sebe su proglasili slobodnjacima. 'Prema našem uvjerenju politika mora biti, glede vjerskih i ideoloških pitanja, neopredijeljena. Upravo u tome je njezina sloboda. Ako se katkad zovemo slobodnjaci, time mislimo na temeljno slobodno demokratsko usmjerenje' (SDZ, 1990., 10). Demokraciji, prema njihovu mišljenju, nisu potrebni pridjevi. 'Jedini pridjev koji s ponosom priznajemo je slovenski. Mi smo slovenski demokrati' (SDZ, 1990., 10). U skici za sažetak programa stranke piše da, kao središnja slovenska nacionalna stranka, 'nastoji raditi na utvrđivanju središnjega bloka slovenske politike' (SDZ, 1990., 119) koji prema njihovu mišljenju, tvori DEMOS. Stranka je, uz nacionalno usmjerenje, posebno na-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

glasila otvorenost svim državljanima. Zauzimala se za 'nacionalno odgovorno poduzetništvo' protiv 'poduzetničkog liberalizma koji bi dopuštao sve što povećava profit' (SDZ, 1990., 119).

SDZ se rascijepila na nacionalističko-katolički i svjetovni dio u listopadu 1991. godine. Prvi dio, Narodna demokratska stranka, poslije izbora 1992. godine postao je dio Slovenskih kršćanskih demokrata. Drugi dio podijelio se na još dva dijela. Veći dio stranke ujedinio se s LDS, a manjina je osnovala novu stranku pod imenom Demokrati Slovenije (DS). Demokrati Slovenije žele biti središnja²⁵ stranka, sa sloganom "Sredina za budućnost". Zanimljivo je da neće surađivati – kao što su napisali u svojem programu – s onima koji 'brane čisti ekonomski liberalizam ili bilo kakvu vrstu ekstremizma, nacionalizma itd.' (Demokrati Slovenije, 1995., 2). Glede programskih usmjerenja DS pripadaju socijalnim liberalima.

Druga u nizu liberalnih stranaka je Liberalna stranka čiju jezgru čine obrtnici. Njezin najliberalniji potez je hayekovsko zagrižen, teoretski nerefektirani antikomunizam. Godine 1990. očistila se elemenata staroga režima i, prema mišljenju vođa te stranke, sada je prava demokratska stranka. Na izborima 1990. godine bila je član koalicije DEMOS i dobila je četiri od 240 mjesta u Skupštini, a imala je i dva ministra u prvoj vladi. Na izborima 1992. godine osvojila je samo 1,5 posto glasova, što nije bilo dosta za ulazak u parlament.

Liberalna stranka proizlazi iz 'povijesnoga naslijeđa slovenskih liberala koji su svoja htijenja izrazili u geslu sloboda, napredak i uglađenost' (Liberalna stranka, 1995., 39). Među četrnaest točaka njezinih ciljeva treba još navesti: skrb za narod; skrb za slovenske nacionalne manjine u susjednim državama; skrb za jezik; povezivanje sa Slovencima u svijetu; davanje prednosti domaćem kapitalu; zemlja ne smije biti na raspolaganju nedržavljanima Republike Slovenije i, na kraju, velikim slovima napisano: 'Brinut ćemo se za očuvanje slovenske autonomije!'.
Među njihovim omiljenim ciljevima²⁶ su:

- uvažavanje privatnog vlasništva, kao uvjeta i jamstva gospodarske samostalnosti čovjeka,
- poticanje čovjekova stvaralaštva i njegove zajedničke koristi,
- skrb za ljudsko dostojanstvo i slobodu,
- onemogućavanje prodaje zemlje strancima,
- dosljedna obrana parlamentarne demokracije.

U praktičnom radu svojih zastupnika stranka je bila izrazito aktivan proizvođač komunističkih aveti u tzv. borbi protiv komunizma. Poslije pada predsjednika stranke s položaja gradonačelnika Kranja na izborima 1998. godine, stranka nema vidnijega utjecaja u slovenskoj politici.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

Treća i najsnažnija u nizu liberalnih stranaka je već spomenuta ZSMS, kasnije ZSMS-Liberalna stranka koja je promijenila ime u Liberalno demokratsku stranku na kongresu 1990. godine. Stranka se opredijelila za liberalizam kao 'u osnovi skeptično držanje koje prati nepovjerenje u sve velike projekte, pa makar se zvali Socijalizam, Nacija ili Demokracija' (Liberalno demokratska stranka, 1990., 9). Kažu da liberalizam ne dopušta zarobljavanje patetikom "velikih djela", nego se radije bavi detaljima koje se obično previdi. Oni jesu za demokraciju, jer je demokracija jedini projekt koji zna za vlastite granice. Neki važni naglasci u tadašnjem programu su: 'Za nas je važna sloboda ovdje i sada. Ne zanima nas sloboda svih. Zauzimamo se za slobodu svakoga'. 'Sloboda je za nas sloboda izbora: sloboda izbora u svakodnevnom životu, sloboda izbora na području gospodarstva i sloboda izbora u politici'. 'Sloboda je za nas sloboda onoga, koji je drukčiji'. 'Liberalizam je zelen ili ga nema' (Liberalno demokratska stranka, 1990., 9-10). Civilno društvo mora imati nadzor nad državom. Suverenost je tako u Manifestu liberalizma podijeljena između države i civilnoga društva: civilno društvo je izvor suverenosti, a država je njegov izvođač. Samo ako su državljani i državljanke suvereni, možemo govoriti o demokratskoj državi. U to vrijeme stranka se zauzimala za potpunu demilitarizaciju Slovenije i ideju da obrambenu politiku zamijeni mirovna politika. Slično kao i ostalim liberalima, cilj je bio tržišno gospodarstvo, pravna i socijalna država te materijalno i duhovno bogato društvo (Liberalno demokratska stranka, 1990., 129). Zauzimali su se za socijalnu politiku kao korektiv tržišnoga gospodarstva. Bili su protiv centralizacije i za regionalizaciju Slovenije te za dvodomni parlament.

Poslije izbora 1990. godine stranka je dobila najveći broj zastupnika, ali ostala je u oporbi s još dvije bivše društveno-političke organizacije – sa socijalistima i Strankom demokratske obnove. Godine 1992. za predsjednika druge slovenske vlade izabran je Janez Drnovšek, čovjek s velikim političkim kapitalom. Poslije preuzimanja vlasti stranka je izgubila svoje mladenačko lice i postala stranka nove srednje klase, s velikim utjecajem na poslovne ljude i mlade intelektualce. Godine 1994. su se Liberalno demokratska stranka, Socijalistička stranka, Demokratska stranka i Zeleni udružili u Liberalnu demokraciju Slovenije. Nastala je najveća politička grupacija u Sloveniji koja je uz liberalizam unijela narodnu notu demokrata i socijalni osjećaj socijalista, a iz vremena ZSMS sačuvala otvorenost za ideje nove politike. Godine 1995. primljena je u Liberalnu internacionalu, a njezin predsjednik postao je potpredsjednik te organizacije. Stranka je pobijedila i na izborima 1996. godine te ponovno suoblikovala vladu. Na kongre-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

su početkom 1998. godine proglasila je pragmatičnu politiku kao konstantu svojega djelovanja, a istodobno se uplašila samodostatnosti i mogućnosti da bi se je birači jednostavno mogli zasititi. Predsjednik stranke je pragmatizam označio kao politiku vladajuće stranke koja traži umjeren, srednji put u interesu većine birača (Drnovšek, 1998., 2). U glavnom ideološkom obraćanju Slavoj Žižek (1998., 119) je upozorio da ulazimo u svijet u kojem 'klasična liberalna rješenja otkazuju'. Zbog toga se zauzima za novu politizaciju, primjerenu sadašnjem vremenu.

Skupina intelektualaca koja je podržavala ideje omladinske organizacije utemeljila je *Debatni klub 89* koji je organizirao javne rasprave o teoretskim pitanjima političkih promjena. Godine 1992. ta se skupina preimenovala u Liberalnu akademiju i postala organizacijom intelektualaca s vrlo različitim područja, prije svega društvenih i humanističkih znanosti, koji simpatiziraju liberalne ideje (Štrajn, 1994., 139).

Taj intelektualni krug već je u početku devedesetih godina počeo puniti praznine na području liberalne literature na slovenskom jeziku. Za akademsku je upotrebu 1990. godine izišao zbornik tekstova najpoznatijih liberala dvadesetoga stoljeća (Rizman, 1992.). Ne iznenađuje da su liberali počeli svoj prevoditeljski put prevodenjem Hayeka. Početkom devedesetih prevedena su dva djela koja oštro kritiziraju socijalizam kao put u ropstvo i brane čisti liberalizam kao odgovarajuće načelo za uređenje društvenih odnosa. Omladinska organizacija je htjela javnosti pokazati da je liberalizam nešto što se radikalno razlikuje od socijalizma. Slijedio je zbornik odlomaka teoretičara liberalizma s naslovom *Nekoliko tema o liberalizmu* (Doering, 1995.). Poslije toga na red su došli klasici liberalizma, npr. Millov esej *O slobodi* i Toquevillova *Demokracija u Americi*.

Glavni potezi razgrađivanja socijalističkoga sustava, između ostaloga proces denacionalizacije i privatizacije, inspirirani su doktrinom liberalizma. Također i bijesni antikomunizam, pogotovo u redovima novih poduzetnika, rastao je iz liberalnih inicijativa. Praksa, koja je vodila u nezaposlenost, smanjenje izgradnje stanova, kresanje socijalne države, jačanje valute, smanjenje inflacije pod svaku cijenu itd., dobivala je inspiraciju u idejama liberalizma. Zbog toga su se pojavile ocjene da su devedesete godine u Sloveniji razdoblje liberalizma osamnaestoga stoljeća; drugi vjeruju da se radi o potpunom kopiranju neoliberalizma. Liberalizam je svakako u više dimenzija snažno obilježio proces tranzicije i konsolidacije demokracije u Sloveniji. Njegova doktrina bila je osnova za temeljne odrednice slovenskoga ustava koji je donesen u prosincu 1991. godine. Glavne liberalne karakteristike toga ustava su: ljudska prava i temeljne slobode, podjela vlasti, odvojenost crkve od države, slobodno tržište i slobodna konkurencija, neposredna odgovornost zastupnika narodu.

Sredina devedesetih bila je razdoblje kraja neoliberalne i neokonzervativne revolucije koja je u svijetu počela krajem sedamdesetih i zaključila se nastupom Clintona, Blaira, Olive u Italiji i socijalista u Francuskoj. I, na kraju 1998. godine čak je i veliki branitelj liberalizma Georg Soros liberalizmu najavio kraj (Soros, 1998.). Devedesete su bile razdoblje najvećega procvata te ideje u Sloveniji. Liberalizam je doista bio u sredini. A kada mu od svega ostane još samo borba protiv "totalitarnog fundamentalizma"²⁷ tada možemo uočiti da se idejno potrošio i time izgubio svježinu i mobilizacijski naboj.

ZAKLJUČAK

Za početak liberalne tradicije u Sloveniji uzima se protestantski pokret s Primožem Trubarom, prvim slovenskim piscem, na čelu. Poslije krute i brutalne rekatolizacije u XVII. stoljeću, ta vrsta liberalizma bila je marginalna sve do kraja druge polovice XIX. stoljeća. Politički život, a time i liberalne ideje bile su prisutne među slovenskim studentima u Beču i poslije proširene u veća urbana središta zemlje, Ljubljanu, Trst, Graz, Goricu, Maribor. Zbog nedostatka snažne urbane populacije, sloja slovenskoga građanstva, te zbog goleme seljačke populacije, društveni su odnosi za klasične liberalne ideje bili vrlo nepovoljni. Na drugoj strani, Slovenija nije imala svoju vlastitu državu i kulturnu autonomiju sve do početka XX. stoljeća. Zbog toga su političke snage bile prisiljene naglašavati jedinstvo, nacionalizam i komunitarizam.

Liberalna politička opcija najsnažnija je bila u šezdesetim i sedamdesetim godinama XIX. stoljeća te u godinama kada je u Ljubljani gradonačelnik bio Ivan Hribar (1896.-1910.). U prvoj Jugoslaviji Liberalna stranka bila je centralistička, probeogradski usmjerena, što je značilo da je bila bez pravoga utjecaja na politički život u Sloveniji.

U vrijeme socijalizma liberalizam je bio *persona non grata*. Ali, ako pogledamo preciznije, vidimo da je bio do određene mjere dopušten. Najsnažniji liberalni pokret među kulturnom elitom sredinom šezdesetih godina okuplja se oko *Perspektiva*, dok se na političkoj razini rascvjetalo proljeće naroda u Jugoslaviji tijekom sedamdesetih godina sa Stanetom Kavčičem, kao vođom u Sloveniji.

U drugoj polovici osamdesetih godina reformističko krilo SK, novi društveni pokreti i omladinska organizacija započeli su s liberalizmom: branili su slobodno tržište, privatno vlasništvo, ljudska prava, neposredne izbore, odvajanje SK od države, odvajanje vojske od države, pluralističke sindikate, pluralizam interesa i stranački pluralizam. U procesu nastajanja stranaka pojavile su se tri liberalne stranke: LDS, koja je bila, kao rezultat demokratizacije osamdesetih godina, sastavljena od omladinske organizacije, zelenih, demokrata i socijalista;

LS (prije Slovenska obrtnička stranka) čija je osnova bilo udruživanje obrtnika, i DS koja je bila bez prave društvene baze. Na kontinuumu od lijeva prema desnom mogli bismo LDS i DS svrstati više lijevo, a LS krajnje desno.

U Sloveniji liberalizam do početka devedesetih godina XX. stoljeća nije nikada bio hegemonijska doktrina ili ideologija, najprije zbog premoći korporativizma na čelu s Katoličkom crkvom i poslije zbog moći socijalističkog pokreta u razdoblju od 1945. do 1990. Unatoč tome, odigrao je važnu ulogu u slovenskoj politici XIX. stoljeća i u procesu demokratizacije socijalizma u šezdesetim i osamdesetim godinama.

Snažnim liberalnim tradicijama u Sloveniji možemo dodati:

- reformaciju kao prethodnika;
- (narodni) liberalizam mladoslovenaca;
- seljačko-nacionalni liberalizam;
- (narodni) liberalizam Narodne (napredne) stranke;
- projugoslavenski liberalizam Jugoslavenske demokratske stranke;
- narodni-socijalistički liberalizam šezdesetih godina dvadesetog stoljeća;
- narodni liberalizam Slovenskog demokratskog saveza;
- obrtničko-nacionalistički liberalizam Liberalne stranke;
- moderni vladin-pragmatični liberalizam LDS;
- moderni socijalni liberalizam Demokratske stranke Slovenije.

Slovenski liberalizam teško je čistio svoj identitet, pa je pod pritiskom borbe za izgradnju nacije, pod pritiskom političkoga katolicizma i socijalizma u dnevno-političkoj praksi završavao u narodnom (više ili manje) socijalnom liberalizmu, prakticirajući uvijek trenutačno prevladavajuće držanje toga vremena.

Liberalne tradicije u Sloveniji bile su uvijek daleko od klasičnih koncepata liberalizma. Sloboda se većinom vezivala uz narodno tijelo, a ne uz pojedinca. Liberalizam u Sloveniji bavio se problemima izgrađivanja naroda, a ne problemom osobne slobode. Na razini teorije on nema nijednog značajnijeg teoretičara niti knjige. Uvijek je bio više ili manje prisiljen na pragmatičnu politiku na jednoj strani, a na drugoj strani uvijek se morao truditi prestići ili preuzeti stajališta razvijenijih doktrina, doktrina katolicizma i socijalizma. Tek u devedesetim godinama dvadesetoga stoljeća razmahao se kao doktrina, tako da je utemeljio ekonomski, pravni i veći dio političke prakse i retorike.

S padom komunizma mnogima se, zajedno s Fukuyamom, učinilo da je nastupio kraj povijesti i konačna pobjeda liberalizma. Događa li se to zaista i u Sloveniji, samo s deseto-godišnjim zakašnjenjem? U raspravi smo iznijeli elemente na

osnovi kojih bi takav zaključak bio preuranjen i premalo potkrijepljen slovenskim liberalnim tradicijama. Naravno, to ne znači da stranka koja nosi ime liberalizma na izborima neće moći dobiti ili izgubiti potporu birača. To ne ovisi o uvrštenosti liberalizma u slovenski politikum, nego više govori o percepciji uspješnosti politike stranke i identifikacije s njom.

BILJEŠKE

¹ Navedimo, uz brojne pokušaje, Hobhausov (1911./1994.) rad o liberalizmu i njegovu ublažavanju sa socijalnim sadržajem koje je u dva desetom stoljeću dobilo brojne pristaše, ali ipak nikada u njegovoj glavnoj struji. Jedan od takvih je i talijanski politolog Bobbio.

² O tome pogledaj pogotovo u Fleck i Kolodziejczyk (1994.), Fleck (1995.), Gerlich i sur. (1996.). Razvoj događaja u Sloveniji vrlo je sličan razvoju događaja u Poljskoj, Češkoj i Austriji.

³ Riječ je o pojedincu kakvog uvodi humanizam i renesansa: tjelesnom, fizičkom čovjeku kojemu se oživotvorenjem te ideje u političkim borbama pripisao zahtjev za slobodom kretanja i zahtjev za ovladavanjem vlastitim tijelom.

⁴ Kardelj je 1938. godine zapisao da 'reformacijski pokret i bune seljaka stvarno znače različite svjesne političke reakcije na iste objektivne procese u tadašnjem društvenom sustavu. Obje pojave izraz su rastuće krize feudalnoga sustava' (Kardelj, 1938./1957., 97).

⁵ Od 1650. do 1700. godine ubijeno je 282 ljudi, ali povjesničari napominju da je broj vjerojatno dva puta veći. Međutim, u razdoblju od 1425. do 1650. bio je ubijen tek 71 čovjek (Grafenauer, 1979., 311).

⁶ Locke, kao jedan od očeva ideje tolerancije, u pismu o toleranciji zahtijeva da 'ne treba uopće tolerirati one koji negiraju postojanje Boga' (Locke, 1978., 166).

⁷ Jedan od važnih oznaka slovenske političke kulture koja ukazuje na takvo držanje je potpuno poraziti protivnika do konačne likvidacije (Lukšič, 1996., 94-95).

⁸ Samo su seljaci u većini uvijek ostajali na strani Katoličke crkve, pa tako i za vrijeme reformacije.

⁹ Napoleonova okupacija je ukinula kmetstvo, uvela je francuski jezik u škole te francuske liberalne zakone, zajedno s jednakopravnošću državljana.

¹⁰ Slovenski narodnjaci su u vrijeme proljeća naroda 1848. razvili ideju o *Zedinjeni Sloveniji* (Ujedinjenoj Sloveniji), ali su je uvijek povezivali s idejom ujedinjenja s Hrvatskom. 'Liberalna jezgra hrvatske *Narodne stranke*, okupljena u društvu *Slavenska lipa na slavenskom jugu*, ipak je do početka 1850. dosljedno zastupala motrište o preuređenju Monarhije u zajednicu ravnopravnih naroda u kojoj bi jednu od federalnih jedinica činilo etničko područje Južnih Slavena. Pozvali su, zbog toga, slovenske narodnjake na pregovore o sjedinjenju Slovenije s Hrvatskom' (Korunić, 1986., 400-401).

¹¹ Detaljnije o razvoju gospodarstva u tom razdoblju pogledaj Fišer (1997.) i Kresal (1998.).

¹² Godine 1870. vlada je odstupila od konkordata i tako okončala borbu između konzervativaca i liberala u korist posljednjih.

¹³ Ojačani mladoslovinci, liberalni dio političkoga prostora, napadali su staroslovence, koji su podržali uvođenje dualizma i ponovno naglasili potrebu ujedinjenja s Hrvatima. Samo u takvom društvu vidjeli su mogućnost daljnjega razvoja samostalnoga slovenstva (Korunić, 1986., 350-351).

¹⁴ Politički katolicizam bio je nazvan klerikalizmom, a njegovi protagonisti klerikalcima.

¹⁵ Riječ "liberal, liberalno" svoju je modernu političku konotaciju dobila u španjolskoj političkoj stranci "Liberales" koja je podržavala verziju francuskoga ustava iz 1791. godine. Ali ipak, kao koliko-toliko koherentan sustav političkih ideja liberalizam izvire iz Engleske sedamnaestoga i osamnaestoga stoljeća. Glavni njegovi tadašnji ideali su vjerske slobode i tolerancija, konstitucionalizam (vladavina zakona, podjela vlasti) i politička prava, (Ansell-Pearson, 1994., 10).

¹⁶ U Sloveniji su liberali potjecali iz redova bogatih ljudi, i na selu i u gradu. Bogataši su bili vodeći ljudi stranke, a ideje stranke nisu ih interesirale. Kako su predstavljali većinu liberalnoga tabora, promijenili su liberalnu stranku u nešto od čega nitko nije imao koristi. Ostali članovi su se stranci pridružili na temelju uvjerenja. Većina njih bili su intelektualci, a najviše je među njima bilo učitelja. Krajem XIX. stoljeća odnos između slovenskog i stranog kapitala (većinom njemačkog) bio je jedan prema deset u korist stranoga.

¹⁷ Liberali su kritizirali crkvu i svećenstvo samo u međusobnim pismima, a ne i u javnom životu u kojemu su surađivali s klerikalcima.

¹⁸ Janko Kersnik je u svojem govoru poslije slovenske pobjede u zemaljskom saboru, u vezi sa sporom o poništenju mandata nekim zastupnicima iz redova veleposjednika izrazio uvjerenje da 'je potrebno nešto mladalačkog elasticiteta za pokoravanje teškom položaju kako bi se moglo napraviti i nešto dobro, suprotno slabim tradicijama. Mora nastupiti put koji vodi uspješnom djelovanju' (Gestrin i Melik, 1979., 514).

¹⁹ Tavčar je 1885. godine napisao jedno od osnovnih stajališta narodnog radikalizma: 'Slovenac i Slaven smije u politici raditi i ovo i ono, ali nikada ne smije surađivati s Nijemcima koji moraju nestati iz slovenskog političkog života' (Gestrin i Melik, 1979., 514).

²⁰ Skupina Stara pravda, koja je bila dio OF, poslije napada Mihajlovića na partizane u Srbiji odlučila se za potporu Mihajloviću. Zbog toga su je u siječnju 1942. godine isključili iz OF. Njezinim isključenjem iz OF isključen je unitaristički jugoslavenski element, a istodobno je bio oslabljen liberalni element (Prunk, 1992., 320).

²¹ Istovrsne liberalne ideje nisu sadržavale liberalne sadržaje, štoviše, bile su više kritika vladajućega SK, pokušaji jugoslavenskoga kulturalnoga jedinstva i zahtjev za većom ulogom humanističke i kulturne inteligencije u politici. Istovrsni liberalizam bio je samo u službi slabljenja socijalističkoga sustava i doktrine samoupravnoga socijalizma (više o tome gledaj u Repe, 1990.).

²² Sovjetska okupacija Čehoslovačke 1968. godine bila je prvi val nenaklonjenosti koji je ojačao centralistički usmjerene skupine u Jugoslaviji.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

²³ Gotovo ponarodnjena je Kardeljeva misao da 'sreće čovjeku ne može dati ni država ni sustav ni politička stranka. Sreću čovjek stvara sam' (Kardelj, 1977., 9).

²⁴ U odnosima hegemonije liberalizma na svjetskoj razini (u obliku liberalne demokracije, tržišnoga gospodarstva i ljudskih prava) liberalizam znači centar.

²⁵ Demokratska stranka Slovenije – Demokrati Slovenije je 'ideološki neopredijeljena politička stranka centra' (1. član statuta DS).

²⁶ Ti ciljevi napisani su na posljednjoj stranici knjižice koja sadrži kratak program i statut stranke. Isti ciljevi su napisani i na stranačkom kalendaru.

²⁷ Žižek (1998., 129) kao ideolog liberalne opcije piše da je 'suvremeni liberalizam, možda više nego neko drugo držanje, svjestan bezizlaznog položaja koji sadržava taj pojam i praksa slobode: svjestan je oštrih samoograničenja koja zahtijeva sloboda, prije svega, svjestan je lažnoga oslobođenja koje nudi totalitarni fundamentalizam'.

LITERATURA

Ansell-Pearson, K. (1994.). *An Introduction to Nietzsche as Political Thinker*, Cambridge, Cambridge University Press.

Demokrati Slovenije (1995.). *Program. Sredina za prihodnost*, Ljubljana, Demokrati Slovenije.

Doering, D. (ur.) (1995.). *Nekaj tem o liberalizmu*, Ljubljana, Friedrich Naman Stiftung in Liberalna akademija.

Fišer, J. (1997.). Razvoj ljubljanskega gospodarstva v letih od 1860 do 1918. U: T. Čepič i J. Rebolj (ur.), *Homo sum... Ivan Hribar in njegova Ljubljana* (str. 115-124), Ljubljana, Mestni muzej Ljubljana.

Fleck, H. G. i Kolodziejczyk, R. (ur.) (1994.). *Liberale Traditionen in Polen*, Varšava, Wydawnictwo Dig.

Fleck, H. G. (ur.) (1995.). *Liberalismus und Katholicismus Heute*, Varšava, Wydawnictwo Dig.

Furlani, L. (1912.). *O najvažnejših političnih in socialnih strankah in strujah ali kratek uvod v praktično politiko*, Celje, Ljudska veznica, Vekoslav Spindler.

Gerlich, P., Glass K., Serloth B. (ur.) (1996.). *Im Zeichen der liberalen Erneuerung*, Wien, Poznan, Humaniora.

Gestrin, F. i Melik V. (1979.). Avstrijski režim (1789.-1809.). Revolucionarno leto 1848 in program Zedinjene Slovenije. Afirmacija slovenske narodne celote. Demokratična in socialna prebujanja na Slovenskem. U: Z. Čepič, F. Gestrin, B. Grafenauer, i sur. (ur.), *Zgodovina Slovencev* (str. 388-597), Ljubljana, Cankarjeva založba.

Godina Gantar, I. (1987.). *Masaryk in masarikovstvo pri Slovencih*, Ljubljana, Slovenska matica.

Grafenauer, B. (1979.). Protireformacija in zmaga deželnega kneza. Obnovitev fevdalnega reda in posledice. U: Z. Čepič, F. Gestrin, B. Grafenauer, i sur. (ur.), *Zgodovina Slovencev* (str. 299-324), Ljubljana, Cankarjeva založba.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I., PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

Hobhouse, L. T. (1911./1994.). *Liberalism and Other Writings*, Cambridge, Cambridge University Press.

Hribar, I. (1932.). *Moji spomini*, Ljubljana.

Kardelj, E. (1938./1957.). *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, 2. izdaja, Ljubljana, Cankarjeva založba.

Kardelj, E. (1977.). *Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja*, Ljubljana, Komunist.

Korunić, P. (1986.). *Jugoslavenska ideologija u hrvatskoj i slovenskoj politici. Hrvatsko-slovenski politički odnosi 1848-1870*, Zagreb, Globus i Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Kresal, F. (1998.). *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne*, Ljubljana, Cankarjeva založba.

Liberalna stranka (1995.). *Statut in program*, Ljubljana, Liberalna stranka.

Liberalno demokratska stranka (1990.). *Manifest liberalizma*. U: M. Šetinc (ur.), *Liberalno demokratska stranka, Program in statut*, 14. kongres ZSMS-Liberalne stranke oz. Liberalno demokratske stranke v Zagorju 10. novembra 1990 (str. 9-13), Ljubljana, Liberalno demokratska stranka.

Locke, J. (1978.). *Pismo o toleranciji*. U: *Dve rasprave o vladi* (knjiga II, str. 133-176), Beograd, NIP Mladost.

Lončar, D. (1921.). *Politično življenje Slovencev*, Ljubljana, Slovenska matica.

Lukšič, I. (1996.). *Political Culture in Slovenia*. U: F. Plasser i A. Priberky (ur.), *Political Culture in Central Europe* (str. 91-104), Aldershot, Brookfield, Avebury.

Melik, V. (1982.). *Slovenski liberalni tabor in njegovo razpadanje, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 22(1-2), 17-31.

Nečak, D. (1992.). *Liberalizem*. U: M. Javornik, D. Voglar, A. Dermastia (ur.), *Enciklopedija Slovenije* (str. 167), Ljubljana, Mladinska knjiga.

Perović, L. (2000.). *Jugoslavija je poražena iznutra*. U: L. Perović, *Ljudi, događaji i knjige* (str. 96-100). Beograd, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.

Perovšek, J. (1996.). *Liberalizem in vprašanje slovenstva. Nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918-1929*, Ljubljana, Modrijan.

Perovšek, J. (1997.). *Duhovni in idejnopolitični opis Ivana Hribarja*. U: T. Čepič i J. Rebolj (ur.), *Homo sum... Ivan Hribar in njegova Ljubljana* (str. 9-28), Ljubljana, Mestni muzej Ljubljana.

Prunk, J. (1982.). *Politične koncepcije slovenskega meščanstva v stari Jugoslaviji, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, 22(1-2), 117-134.

Prunk, J. (1992.). *Slovenski narodni vzpon*, Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Prunk, J. (1997.). *Liberalni tabor med Ljubljano in Zagrebom*. U: P. Vodopivec i J. Mahnič (ur.), *Slovenska trideseta leta* (str. 69-74), Ljubljana, Slovenska matica.

Repe, B. (1990.). *Obračun s Perspektivami*, Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.

Repe, B. (1992.). "Liberalizem" v Sloveniji, *Borec*, 44(9-10), 673-949.

Rizman, R. (ur.) (1992.). *Sodobni liberalizem*, Ljubljana, KRT.

SDZ (1990.). *Programska brošura*, Ljubljana, SDZ.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I, PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

Soros, G. (1998.). *The Crisis of Global Capitalism*, London, Little, Brown and Company.

Štrajn, D. (1994.). O liberalni akademiji, *Revija 4000*, 1(2), 13.

Štrajn, D. (1995.). Liberalizem kot element družbene spremembe. U: D. Štrajn (ur.), *Meje demokracije*, (str. 41-55), Ljubljana Liberalna akademija.

Toš, N. (1998.). Ob 30. letnici raziskovanja slovenskega javnega mnenja. *SJM* 98/2. Podatkovna knjiga, Ljubljana, FDV, CRJMMK.

Zver, M. (1999.). Klasični liberalizem in ideološki trki na Slovenskem, *Teorija in praksa*, 36(1), 101-111.

Zwitter, F. (1935.). Bankrot slovenskega liberalizma, *Sodobnost*, 3(7-8), 302-305.

Zwitter, F. (1939.). Po slovenstvu, *Sodobnost*, 7(9-10), 409-412.

Žižek, S. (1998.). Nemir prihodnosti, *Revija 4000, kongresna številka*, 11-13.

Liberalism in Slovenia

Igor LUKŠIČ, Jernej PIKALO
Faculty of Social Sciences, Ljubljana

With the convincing victory of the Liberal Democracy of Slovenia at Slovenian elections in 2000, the question is posed whether this victory has something to do with liberal traditions on Slovenian territory. The Protestant movement is thought to be the beginning of liberal traditions on Slovenian territory. The social circumstances for classical liberal ideas were at that time unfavorable due to a lack of strong urban population. Liberal traditions on Slovene territory have always been far from the classical conceptions of liberalism. Freedom has been mainly rooted in the national body and not in the individual. Liberalism was mainly dealing with the problem of national freedom and nation building, and not with the problem of personal freedom. In terms of political theory, Slovenian liberalism hasn't contributed a single important book or produced an important scholar. It has proven difficult for Slovenian liberalism to develop its own distinctive identity under the pressure of fights for nation-building, under the pressure from political Catholicism and socialism. Those were the reasons why liberalism ended up in a daily politics as more or less national liberalism, except in the period of the first Yugoslavia, during which it has always taken side with the hegemonic force of a particular time. The authors conclude that liberalism in Slovenia had never played a hegemonic role until the beginning of the nineties, partly because of the rule of corporatism and the Catholic Church, and partly because of the socialist movement in the period from 1945-1990. Despite this fact liberalism played an important role in Slovenian politics, especially in the second half of the 19th century and during the process of democratization under socialism in the sixties and eighties.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 11 (2002),
BR. 1 (57),
STR. 89-112

LUKŠIČ, I., PIKALO, J.:
LIBERALIZAM...

Liberalismus in Slowenien

Igor LUKŠIČ, Jernej PIKALO
Fakultät der Gesellschaftswissenschaften, Ljubljana

Angesichts des überzeugenden Wahlsiegs liberaler demokratischer Kräfte in Slowenien im Jahre 2000 stellen sich die Verfasser die Frage, ob dieser Sieg in irgendeiner Weise mit der Tradition liberaler politischer Strömungen in Slowenien verbunden ist. Den Anfang liberaler Tradition markiert nach Meinung der Autoren der Protestantismus. Da es zu jener Zeit (16. Jh.) keine einflussreiche Stadtbevölkerung gab, war das gesellschaftliche Klima für klassisches liberales Gedankengut nicht sehr aufnahmebereit. Überhaupt war liberales Gedankengut in Slowenien immer sehr weit von klassischen Liberalismus-Konzeptionen entfernt. Die Vorstellung von Freiheit wurde überwiegend mit dem Volkskörper in Verbindung gebracht und nicht mit dem Individuum. Daher beschäftigte sich der Liberalismus mit dem Problem der Volksfreiheit und der Grundlegung des Volkes und der Nation, nicht jedoch mit dem Problem der persönlichen Freiheit. Im Bereich der Theorie hat die liberale Tradition keinen einzigen bedeutenderen Denker, kein einziges bedeutenderes Werk hervorgebracht. Der slowenische Liberalismus hat sich mit seiner Identitätsfindung und -wahrung sehr schwer getan. Unter dem Druck des politischen Katholizismus, des Sozialismus und des Kampfes für die Grundlegung der Nation hat er im Rahmen der tagespolitischen Praxis in einem nationalen Liberalismus geendet; während all dieser Jahre – die Zeit des ersten jugoslawischen Staates ausgenommen – hat er stets mit den jeweils dominierenden politischen Kräften paktiert. Die Verfasser kommen zu dem Schluss, dass der Liberalismus in Slowenien bis zum Beginn der 90er Jahre des 20. Jahrhunderts nie eine hegemonistische Doktrin oder Ideologie darstellte, zum einen wegen des vorherrschenden Korporatismus unter Führung der katholischen Kirche, zum anderen wegen der sozialistischen Bewegung in der Zeit von 1945 bis 1990. Trotzdem spielte er in der slowenischen Politik eine große Rolle, besonders in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts sowie im Demokratisierungsprozess unter dem sozialistischen Regime während der 60er und 80er Jahre des 20. Jahrhunderts.